

Handledares psykosociala stöd till traumatiserade ensamkommande barn

En litteraturstudie

Sara Fellman

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Sociala området
Identifikationsnummer:	3905
Författare:	Sara Fellman
Arbetets namn:	Handledares psykosociala stöd till traumatiserade ensamkommande barn
Handledare (Arcada):	Mia Gustavson
Uppdragsgivare:	
<p>Sammandrag:</p> <p>Syftet med denna studie var att skapa en förståelse för ensamkommande flyktingbarns situation och deras behov samt belysa vilken typ av stöd och arbetsmetoder man som handledare kan erbjuda dem. Frågeställningarna var: 1. Hur kan symtom på traumatiska upplevelser ta sig uttryck hos ensamkommande barn? 2. Vilka behov har ensamkommande barn och på vilka sätt kan man som handledare arbeta med barnen för att tillfredsställa dessa? 3. Vilken är kopplingen mellan dessa arbetsmetoder och socialpedagogik? Min teoretiska referensram bestod av trauma hos barn, psykosocialt stöd i arbete med ensamkommande barn och socialpedagogik. Studien utfördes som en litteraturstudie och behandlade 11 relevanta tidigare forskningar inom området. Inkluderingskriterier för mina artiklar var att de var vetenskapliga, relevanta, gjorda mellan åren 2001-2012, fanns tillgängliga i fulltext samt berörde flyktingbarn eller flyktingar och trauma. Resultatet av studien visar att viktigt i arbetet med ensamkommande barn är att uppnå trygghet och stabilitet där praktiska behov blir tillfredsställda samt att barnen har ett förtroendefullt förhållande till någon professionell, terapi för att bearbeta traumatiska erfarenheter som barnen varit med om och slutligen att bli integrerade till det nya samhället. Stabilitet och förtroende mellan barnet och den professionella måste ha uppnåtts innan behandling för att bearbeta trauma kan påbörjas. Kreativa metoder kan användas som arbetsmetod för att bearbeta traumatiska upplevelser.</p>	
Nyckelord:	Ensamkommande barn, trauma, psykosocialt stöd, socialpedagogik
Sidantal:	47
Språk:	Svenska

Datum för godkännande:

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social services
Identification number:	3905
Author:	Sara Fellman
Title:	Counsellors' psychosocial support to traumatized unaccompanied children
Supervisor (Arcada):	Mia Gustavson
Commissioned by:	
<p>Abstract:</p> <p>The aim of this study was to create an understanding of the situation of unaccompanied children and their needs and highlight what kind of support and working methods counsellors working with them can offer. The questions were: 1. How can symptoms of traumatic experiences be expressed by unaccompanied children? 2. What are the needs of unaccompanied children and in what ways can counsellors work to satisfy these needs? 3. What is the relationship between these working methods and social pedagogy? My theoretical framework consisted of children's reactions to trauma, psychosocial support in working with unaccompanied children and social pedagogy. The study was conducted as a literature study and consisted of 11 relevant previous researches within the field. Inclusion criterias for my articles were that they were scientific, relevant, written between the years 2001-2012, available in fulltext and involving refugee children or refugees and trauma. The results of the study showed that what's important in the work with unaccompanied children is to achieve security and stability where practical needs are satisfied and that the children have a trusting relationship with one professional, therapy to cure the traumatic experiences that the children have experienced and eventually that the children become integrated into the new society. Stability and confidence between the child and the professional must be attained before treatment to process the trauma can begin. Creative methods can be used as a working method for treating traumatic experiences.</p>	
Keywords:	Unaccompanied children, trauma, psychosocial support, socialpedagogy
Number of pages:	47
Language:	Swedish
Date of acceptance:	

INNEHÅLL

1	INLEDNING.....	7
1.1	Syfte och frågeställningar.....	9
1.2	Studiens avgränsningar.....	9
2	BAKGRUND.....	9
2.1	Finländsk lag om ensamkommande barns rättigheter.....	10
2.2	Tidigare forskning.....	11
3	TEORETISK REFERENSRAM.....	14
3.1	Trauma hos barn.....	14
3.1.1	<i>Den traumatiska krisen</i>	16
3.1.2	<i>Posttraumatiskt stressyndrom (PTSD)</i>	18
3.2	Psykosocialt stöd i arbete med ensamkommande barn.....	19
3.3	Socialpedagogik.....	22
3.3.1	<i>Socialpedagogik för sårbara aktörer</i>	24
3.3.2	<i>Socialpedagogik och medborgarskap</i>	25
4	METOD.....	26
4.1	Litteraturstudie.....	27
4.2	Urvalskriterier.....	27
4.3	Litteratursökning.....	28
4.4	Forskningsetiska aspekter.....	29
4.5	Presentation av artiklarna.....	29
5	RESULTAT.....	29
5.1	PTSD hos ensamkommande barn.....	30
5.2	Ensamkommande barns behov.....	31
5.3	Arbetsmetoder.....	33
5.4	Sammanfattning av resultatredovisningen.....	35
6	ANALYS & TOLKNING.....	35
6.1	PTSD hos ensamkommande barn.....	35
6.2	Ensamkommande barns behov.....	37
6.3	Arbetsmetoder.....	38

6.4	Arbetsmetoders koppling till socialpedagogik.....	38
7	DISKUSSION.....	40
7.1	Metoddiskussion.....	40
7.2	Förslag på fortsatt forskning.....	41
	Källor	42
	Bilaga.....	44

1 INLEDNING

Under tiden 1.1-31.8.2012 har totalt 91 minderåriga ansökt om asyl i Finland. Under denna tid har 62 barn beviljats asyl i Finland. Största andelen av de asylsökande barnen har kommit från Afghanistan eller Irak, Somalia, Angola och Kongo. År 2011 kom totalt 150 minderåriga asylsökande barn till Finland. Då kom den största gruppen från Somalia. 2010 kom 329 asylsökande barn till Finland. År 2009 var den totala mängden minderåriga asylsökanden 557. År 2008 var andelen 706. Andelen minderåriga asylsökande har minskat de senaste åren men Somalia, Irak och Afghanistan är de länder som flest barn kommit från mellan åren 2008-2012. (Migrationsverket, 2012)

Ensamkommande barn (Unaccompanied children/unaccompanied youth/unaccompanied minors) är barn eller ungdomar under 18 år som anlänt för att söka asyl i ett nytt land utan föräldrar eller likvärdig vårdnadshavare. (Brunnberg et al. 2011:15) UNHCR (Föränta Nationernas Flyktingkommissariat) uppskattar att 20 000 ensamma barn varje år söker om asyl i Europa. Barnen utgör mellan två och fem procent av alla asylsökande i Europa. (Elmeroth & Häge, 2009:83)

Orsaken till att barnen anländer ensamma kan vara att föräldrarna inte haft möjlighet att resa med barnet eller kanske inte längre finns kvar i livet. Ibland skickas det äldsta barnet iväg med hopp om att återförenas med familjen i ett senare skede, när barnet har fått asyl och det anses lättare för resten av familjen att också få asyl i det nya landet. I vissa fall kommer barnet till ett land där det redan har familjemedlemmar eller släktingar och tanken är att det ska få stanna hos dem. Barnen som kommer flyr ofta från krig, våld i samhället eller hemmet, förföljelse, tortyr, fattigdom eller andra tråkiga omständigheter. Andelen ensamkommande pojkar är större än andelen ensamkommande flickor i de nordiska länderna. De kommer oftast från Irak, Somalia och Afghanistan och har ofta skickats iväg av familjerna för att de riskerar att bli barnsoldater i krig eller väpnade konflikter. (Elmeroth & Häge, 2009:83)

En händelse som väckt stor uppståndelse i Sverige denna höst är utvisningen av 2-åriga Haddile. Haddile föddes i Sverige, hennes mamma kommer från Algeriet och har medborgarskap i Frankrike. Strax efter födseln försvann mamman och lämnade över sin dot-

ter till en manlig bekant som skulle ta hand om henne. När Haddile var tre månader gammal blev hon placerad i fosterfamilj i Skåne, och var då både misshandlad och undernärdd. Denna höst kom Migrationsverket med beslutet att skicka Haddile till Frankrike för att återförenas med sin biologiska mamma, som baserades på det faktum att mamman hade franskt medborgarskap och borde befinna sig i Frankrike. I själva verket fanns inga uppgifter på att mamman befann sig i Frankrike, och det visade sig senare att mamman fanns i Algeriet. Denna nyhet gav upphov till stor uppståndelse i Sverige och fick folk att reagera kraftigt, eftersom det anses totalt hänsynslöst att skicka ett 2-årigt barn till ett land där man inte har några bevis på att den biologiska mamman finns och som dessutom lämnat bort henne strax efter födseln och inte visat några tecken på att vilja ha henne tillbaka. Tack vare att nyheten spred sig i media, folk reagerade och protestlistor bildades stoppades utvisningsbeslutet och Haddile bor nu kvar hos sin fosterfamilj tills man har utrett om det är lämpligt att överlåta vårdnaden till hennes biologiska mamma.

Ensamma, utsatta och/eller övergivna barn väcker ofta starka reaktioner hos de flesta människor. Ett tydligt bevis på detta kan man se i fallet med Haddile, som fick närmare 135.000 personer att skriva på Aftonbladets protestlista mot att Haddile skulle utvisas. Ett flertal Facebooksidor skapades i protest, och människor engagerade sig på alla möjliga sätt för att bidra till att utvisningen skulle upphävas. Ensamkommande barn är en mycket utsatt grupp i vårt samhälle. Bakom sig har de lämnat sin familj, sitt hemland, sina vänner och tvingas med ens växa upp och ta ansvar för sitt eget liv när de nu är ensamma i världen. Det råder en stor ovisshet om de kommer att få återförenas med sin familj någon gång i framtiden. Samtidigt plågas många av de traumatiska upplevelser de varit med om i hemlandet eller under flykten. Jag hoppas att detta arbete kommer ge en inblick i hur ensamkommande barns situation kan se ut och förhoppningsvis skapa en bättre förståelse för dessa barn och deras behov, vilket jag anser vara viktigt för kommande socionomer och andra relaterande yrkesgrupper att känna till.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att skapa en förståelse för ensamkommande flyktingbarns situation och deras behov samt belysa vilken typ av stöd och arbetsmetoder man som handledare kan erbjuda dem.

Mina frågeställningar lyder:

1. Hur kan symptom på traumatiska upplevelser ta sig uttryck hos ensamkommande barn?
2. Vilka behov har ensamkommande barn och på vilka sätt kan man som handledare arbeta med barnen för att tillfredsställa dessa?
3. Vilken är kopplingen mellan dessa arbetsmetoder och socialpedagogik?

Jag har utfört en litteraturstudie vilket innebär att jag har studerat vetenskapliga artiklar samt annan relevant litteratur som behandlar detta ämne.

1.2 Studiens avgränsningar

Studien har avgränsats från flyktingar och flyktingbarn i familjer till *ensamkommande flyktingbarn* eftersom det är denna klientgrupp jag har jobbat med och den klientgrupp jag anser att är den mest utsatta av dessa tre. Studien fokuserar på ensamkommande barn och ungdomar och jag har försökt skilja de ensamkommande barnen från flyktingbarn som anlänt tillsammans med familjer, även fast en del av studien också berör dem. Trauma är en stor del av arbetet eftersom många av de ensamkommande barnen har varit med om traumatiska upplevelser. Studien utelämnar medicinering och fokuserar i stället på det psykosociala stödet samt psykosociala arbetsmetoder som socionomen kan erbjuda i sitt arbete med ensamkommande barn.

2 BAKGRUND

Mitt intresse för denna undersökning väcktes när jag jobbade på ett stödboende för ensamkommande asylsökande pojkar samt ett gruppboende för ensamkommande barn på två olika orter i Finland. Det har blivit allt vanligare att barn från andra länder anländer ensamma till Finland och söker om internationellt skydd. Finlands asylpolitik bygger på

FN:s flyktingkonvention. Barn bör skyddas förutom som flyktingar, även som barn. I FN:s barnkonvention, artikel 22, framkommer det att ”flyktingbarnet har rätt till skydd och hjälp om det kommer ensamt eller tillsammans med föräldrar eller annan person.” Ansökan om internationellt skydd behandlas antingen som normalt eller påskyndat förfarande. När det gäller barn ska ansökningarna behandlas skyndsamt. (Flyktingrådgivningen rf, 2012)

När ett barn anländer till Finland placeras det i en mottagningscentral som är särskilt avsett för barn. Tingsrätten utser en representant för dessa barn som skall fungera som barnets intressebevakare under asylförfarandet. Migrationsverket sköter om intervjuerna med barnen som sker i närvaro av barnets representant. När barnet eller ungdomen får uppehållstillstånd överförs det till kommunen. Vårdnadshavare för den minderåriga, ensamkommande asylsökande utses först efter att den asylsökande fått uppehållstillstånd. (Migrationsverket, 2012)

Barn under 16 år placeras i grupper medan ungdomar som är 16-17 år placeras i stödboendeenheter. (Migrationsverket, 2012) Barn som är 7-16 år och asylsökande har rätt att gå i grundskola. Undervisningen är avgiftsfri och sker i samma skola som finländska barn. I början studerar barnen finska eller svenska och senare även övriga ämnen. Yrkesläroinstitut kan besluta om de tar emot asylsökanden som studeranden och asylsökanden kan också studera vid arbetskraftinstitut och vuxengymnasier. (Flyktingrådgivningen rf, 2012)

2.1 Finländsk lag om ensamkommande barns rättigheter

I utlänningslagen (30.4.2004/301) §6 framkommer det att vid beslutsfattande som gäller ett barn under 18 år ska särskild uppmärksamhet fästas vid barnets bästa samt vid omständigheter som hänför sig till barnets utveckling och hälsa. Innan beslut fattas i ett ärende som gäller ett barn som har fyllt 12 år ska barnet höras, om det inte är uppenbart onödigt. Ett yngre barn kan även höras om barnet anses tillräckligt utvecklat för att dess åsikter kan uppmärksammas. Ärenden som gäller minderåriga ska behandlas i brådsakande ordning.

I utlänningslagen §6 a (11.6.2010/549) står att en rättsmedicinsk undersökning kan genomföras för bestämning av åldern på en utlänning som ansöker om uppehållstillstånd om det finns skäl att misstänka att de uppgifter som personen lämnat om sin ålder inte är tillförlitliga. Personen som ska undersökas bör ge sitt skriftliga samtycke till undersökningen, och det gäller även personens vårdnadshavare eller annan laglig företrädare för personen. Om personen vägrar att gå med på undersökningen betraktas han eller hon som myndig, ifall att det inte finns en godtagbar orsak till vägran.

I lagen om mottagande av personer som söker internationellt skydd (17.6.2011/746) §16 står att personer som söker internationellt skydd eller får tillfälligt skydd inkvarteras på en förläggning. När det gäller barn utan vårdnadshavare inkvarteras de i grupphem. Barn som fyllt 16 år får inkvarteras i stödboende, om det är motiverat med tanke på deras utveckling och välfärd. (17.6.2011/746) §17

Åt barn som söker internationellt skydd, får tillfälligt skydd eller är offer för människohandel och som inte har uppehållstillstånd ska utses en företrädare, om barnet befinner sig i Finland och saknar vårdnadshavare. (17.6.2011/746) §39 Företrädaren ska vara en lämplig myndig person som har förmåga att sköta sitt uppdrag på ett oklanderligt sätt. (17.6.2011/746) §40 När uppdraget upphör ska redovisning avges av företrädaren i enlighet med vad som bestäms i lagen om förmyndarverksamhet. (17.6.2011/746) §41

2.2 Tidigare forskning

Marie Hessle (2009) har skrivit doktorsavhandlingen *Ensamkommande men inte ensamma – tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. Avhandlingen berörde till en början 100 barn som intervjuades med hjälp av ett hälsoformulär strax efter ankomsten till Sverige, år 1996-1997. Tio år senare, 2007-2008, genomfördes en registerstudie av dessa via aktmaterial från Migrationsverkets arkiv. Av de 100 ensamkommande barnen hade 68 unga vuxna stannat i Sverige efter att ha fått permanent *uppehållstillstånd*. Av dessa 68 personer valdes 20 informanter ut genom ett strategiskt val och blev intervjuade. Hu-

vudsyftet med studien var att söka kunskap om hur ensamkommande barn hanterar livsvillkor och utmaningar i Sverige efter att de fått permanent uppehållstillstånd.

Efter 10 år hade 18 av de 100 barn som intervjuades i början förenats med sina familjer. 11 barn hade avvikit från landet eller fått negativt beslut om uppehållstillstånd. Av de 68 barn som följdes upp hade 31 bedömts vara i behov av stöd och behandlingsinsatser kort efter ankomsten. Resultatet av intervjuerna som utfördes 10 år efter ankomsten tyder på att det finns många av dessa personer som idag trivs med sina liv och har det bra. De är positiva i sina livssituationer, med studier, arbeten, familjer, vänner och gemenskapen med familjemedlemmar som bor i ursprungslandet eller andra länder. Framtidssynen är positiv, de drömmer om att bilda familj och skaffa barn samt att få återse familjemedlemmar som är kvar i hemlandet. Samtidigt berättar de unga vuxna som inte haft några släktingar i Sverige om att det inneburit en plågsam känsla av ensamhet samt ett sökande efter släktingar både i Sverige och i andra länder. Det har även varit en utmaning att lära sig svenska språket och klara av skolan. Oron över familjen i hemlandet har för en del varit väldigt plågsam tills de förenats med dem. De unga vuxnas tankar om Sverige är en blandning av tacksamhet för att de blivit mottagna samt allvarliga reflektioner över de svårigheter de mött.

Voices of Afghan children är en studie som har gjorts på initiativ av UNHCR's regionkontor för de baltiska och nordiska länderna. Studien har skrivits av Rebecca Svad och Marjan Hassanzadeh Tavakoli (2010) med hjälp av tolkning. Studien har finansierats med hjälp av svenska migrationsverket. Studiens syfte var att utöka information om ensamkommande afghanska barn och orsaker till flykten, förhållanden i hemlandet, risker på resan och vilket mottagande de får i Sverige. Afghanska barn utgör en av de största grupperna ensamkommande barn som anländer till Sverige. Det har inte forskats speciellt mycket om asylsökande afghaner tidigare vilket var ett annat skäl till studien. Genom att förstå vad dessa barn varit med om kan de som kommer i kontakt med dem lättare hjälpa dem och hitta en lösning till deras problem.

Den största orsaken till att de afghanska barnen har lämnat Afghanistan tycks vara på grund av osäkerheten och konfliktsituationen i landet samt risker relaterade till deras etnicitet. Fattigdom hör också till de största orsakerna, men bara en del av de intervjuade barnen sa att det var den enda orsaken till flykten. En majoritet av barnen hade blivit

utsatta för hot, fysisk misshandel och kidnappning av talibanerna och okända kriminella grupper på vägen till och från skolan i deras hemtrakter. En del pojkar berättade att de blivit uppmanade av föräldrar eller andra vårdnadshavare att lämna landet innan de blev tvingade att gå med i talibanernas armé. Angående resan från södra Europa till Sverige berättade majoriteten att de hade gömt sig i tåg eller med hjälp av en smugglare i bilar eller lastbilar. En del av barnen berättade att de inte hade en aning om var de befann sig förrän de anlände till Sverige medan andra kunde beskriva vilka länder de hade passerat på vägen och hur länge de varit på vardera stället. Angående mottagningen i Sverige uppgav de flesta att de blivit väl omhändertagna och var tacksamma över att få gå i skola och lära sig svenska. En del tyckte dock att det var tråkigt att klassen bestod av enbart invandrare eftersom de hade velat umgås mer med svenska ungdomar. Många av barnen led av PTSD, sömnsvårigheter och ångest och en del fick medicinering samt psykologisk hjälp på grupphemmen. En del av barnen sa att de försökte tränga bort det psykiska illamåendet genom olika fritidsaktiviteter som t.ex. idrott, målning eller datorer.

Gillian Century, Gerard Leavey och Helen Payne (2007) har utfört en undersökning vid namn *The experience of working with refugees: counsellors in primary care*. Undersökningen är en kvalitativ studie och skribenterna har intervjuat 13 rådgivare som erbjuder rådgivning åt flyktingar och asylsökande inom primärvården i norra London. Intervjufrågorna berörde generella attityder mot flyktingrådgivningen, vilka problem som kan uppstå, hur de professionella påverkas mentalt av sitt yrke och vilken betydelse stöd och skolning har för deras yrke. De som intervjuades var alla rådgivare, psykologer eller psykoterapeuter och hade kommit i kontakt med många flyktingar och asylsökande i sina jobb.

Resultatet av intervjuerna visade att många anser att det är svårt och utmanande att jobba med flyktingar på grund av kulturskillnaden och att man inte kan sätta sig in i flyktingens upplevelser. Språksvårigheter försvårar också arbetet. Tolken roll kan upplevas som besvärlig eftersom relationen mellan tolken och klienten är osäker och man kan inte avgöra vad som sägs dem emellan. Det upplevs svårare och mentalt tyngre att jobba med flyktingar än med andra klienter, den professionella rollen känns hotad och rådgivarna upplever att de befinner sig i ett etiskt dilemma. Utbrändhet är inte ovanligt inom branschen och det är därför mycket viktigt att personalen erbjuds psykiskt stöd för att

klara av jobbet. Det kom också fram att kreativa metoder kan vara viktiga inslag i arbetet, om personen som använder sig av dessa metoder är kunnig inom området.

3 TEORETISK REFERENS RAM

I detta kapitel presenteras de centrala begrepp och teorier som utgör min teoretiska referensram. Min teoretiska referensram består av trauma hos barn, psykosocialt stöd i arbete med ensamkommande barn och socialpedagogik. I min rubrik trauma hos barn tas även den traumatiska krisen och posttraumatiskt stressyndrom upp.

3.1 Trauma hos barn

Trauma kommer från det grekiska ordet för ”sår”. Definieringen i Webster’s New World Dictionary (1984) lyder: ”Kroppsskada orsakad av våld och/eller emotionell chock eller skada som lämnar bestående psykisk effekt.” Den traumatiserade eller torterade flyktingen har blivit utsatt för något eller flera av följande:

- en psykologisk chock, intensiv och ofta oförutsägbar, som bryter igenom personens psykologiska försvar, t.ex. mordförsök, våldtäkt eller bortförande,
- upprepad psykisk och fysisk stress som går över individens toleransnivå, t.ex. krig, terrorism eller andra påfrestningar orsakade av organiserat våld,
- en extrem situation som överstiger individens förmåga att uthärda antingen fysiskt eller psykiskt, t.ex. tortyr, fängelse eller deportation. (Kristal-Andersson, 2001:44-45)

Barn som har upplevt våld reagerar på olika sätt. En del barn sluter sig och blir tysta, andra går tillbaka i utvecklingen, hos vissa barn uttrycks reaktionerna av fysiska symptom som t.ex. magont eller huvudvärk. De ensamkommande barnen har oftast inte kunnat skyddas från traumatiska händelser som kan ha inneburit död, svåra skador eller allvarliga hot och där barnen har reagerat med intensiv rädsla och hjälplöshet. (Elmeroth & Häge, 2009:87) Barn och tonåringar kan även påverkas av sina föräldrar eller familjemedlemmar som har blivit utsatta för traumatiska händelser eller tortyr och identifiera sig med dem och deras lidanden. Detta kan leda till att barnen blir överkänsliga i sina relationer till andra. Barnen kan bli överbeskyddande mot sina föräldrar och syskon. En del barn eller tonåringar kan välja att förtränga hemska upplevelser som de eller deras

föräldrar har gått igenom. Detta kan ta sig i uttryck genom att de undviker sina föräldrar och förtränger sina egna minnen. Överaktivitet och depression utan orsak kan vara följder av detta. (Kristal-Andersson, 2001:368)

En traumatisk händelse kan upplevas som omöjlig att påverka och är överväldigande. Hela tillvaron hotas. *Weisæth* (1997) har delat in de psykiska påfrestningarna i fyra kategorier av trauman:

1. Det fysiska traumat (att brinna som en fackla, att kvävas, att få allvarliga kroppsskador etc.)
2. Farotraumat (överväldigande livshot)
3. Förlusttraumat (att bli hjälplöst vittne till hur andra, ofta närstående mister livet)
4. Konflikt- eller ansvarstraumat (angreppet mot självet eller människovärdet som är speciellt allvarligt vid våldstrauman; att tvingas fatta beslut där det inte finns någon god lösning, att t.ex. underkasta sig våldtäktsmannen för att rädda livet, eller att rädda sig själv då också andra befinner sig i fara) (Elmeroth & Häge, 2009:88)

Det kan finnas flyktingar eller flyktingbarn som har varit utsatta för alla dessa fyra påfrestningar samtidigt. Det finns inga inlärdade reaktionssätt till dessa händelser. Den närmaste utvägen är att försöka undkomma och fly från händelserna. Beslutet blir ofta hastigt och påtvingat. Under de följande kriserna kan flyktingen komma att ältä dessa tankar, beslutet om att fly och flyktögonblicket. Detta kan ofta leda till dåligt samvete över de människor som blev kvar. Barnen kan känna sig extra hjälplösa och sårbara eftersom de inte haft någon möjlighet att påverka händelseförloppet. Föräldrarnas beteende kan ha en avgörande roll för hur barnen tolkar det som händer. Yngre barn är särskilt uppmärksamma på hur föräldrarna reagerar. Om reaktionerna är skrämmande kan de ytterligare förstärka upplevelsena. Föräldrarnas omsorgsförmåga i den traumatiska situationen är därför väldigt viktig. (Elmeroth & Häge, 2009:88)

Ensamkommande barn är oftast väldigt sårbara i sina relationer till det nya landets invånare och miljö. Flykten till ett nytt land och den nya omgivningen kan vara en chock i sig själv och kan ha innehållit stressframkallande situationer som lett till trauma. Barnet

är nu ensamt utan familj eller föräldrar och det sociala nätverk och den miljö han eller hon är van vid. Ensamkommande barn är därför väldigt beroende av människorna i sin omgivning. Barnets första kontakt med det nya landet och människorna där kan påverka dess framtida liv i det nya landet. Misstänksamhet och passivitet är vanliga sinnesstämningar hos barnet en lång tid efter ankomsten. Barnet kan ha svårt att lita på vuxna även fastän det skulle vilja göra det, speciellt om de vuxna är annorlunda utseendemässigt och beteendemässigt än de som det är van vid. De personer som har kontakt med det ensamkommande barnet vid dess ankomst och framöver kan lindra eller orsaka komplikationer i dess flyktingsituation. (Kristal-Andersson, 2001:375)

3.1.1 Den traumatiska krisen

Traumatiska kriser utlöses av överraskande och våldsamma händelser. Krisförloppet brukar delas in i fyra faser där den första och andra faser, chock- och reaktionsfasen, utgör krisens akuta skede medan de två sista, bearbetnings- och nyorienteringsfasen räknas till bearbetningsskedet. Faserna är inte helt åtskilda från varandra och går ibland i varandra. Det är vanligt att man pendlar mellan olika faser och återfall är vanligt. Varje människa är unik och har sin egen historia. Det innebär också att kriserna och deras förlopp skiljer sig mellan individer. (Elmeroth & Häge, 2009:87-89)

Chockfasen

Cullberg (2006:143) skriver att denna fas varar från ett kort ögonblick till några dygn. I denna fas försöker individen skjuta ifrån sig verkligheten med all kraft eftersom det ännu inte öppnats någon väg att ta in det skedda och bearbeta det. Den drabbade kan verka normal på utsidan men på insidan är allt ett enda stort kaos. Efteråt kan personen ha svårt att minnas vad som sagts eller skett. En del människor kan under chockfasen börja uppträda väldigt avvikande, t.ex. skrika, riva sina kläder, upprepa en mening flera gånger eller förvirrat börja tala om likgiltigheter. Den drabbade kan även ligga tyst och orörlig och verka vara paralyserad. Eftersom de flesta flyktingar fortfarande befinner sig i hemlandet under denna fas är det ovanligt att man märker dessa symtom hos dem i sitt arbete på en mottagningscentral.

Reaktionsfasen

Man brukar säga att reaktionsfasen börjar när den drabbade börjar få upp ögonen för det skedda efter att tidigare försökt blunda och komma ifrån det. Chock- och reaktionsfasen utgör tillsammans *den akuta krisen* och enligt internationell litteratur bör en akut kris inte pågå längre än fyra-sex veckor. I reaktionsfasen försöker den drabbade hitta någon mening i den kaotiska situationen och frågan ”varför?” upprepas gång på gång. Samtidigt är det vanligt att den drabbade klagar över hur orättvist det är att detta har drabbat just honom eller henne. När man har förlorat någon närstående är det vanligt att denne finns med i fantasin och kan ibland anta illusions- eller hallucinationsprägel. Den psykiska världen är i detta skede inriktad på ett ”reparativt” försök att hålla kvar den döda. (Cullberg, 2006:144-145)

Bearbetningsfasen

Enligt Cullberg (2006:152-154) inträder bearbetningsfasen när det akuta skedet lämnats och pågår under ett halvt eller ett år efter traumat. I denna fas börjar individen se framåt efter att tidigare ha varit totalt ockuperad av traumat och det förgångna. Förnekelsemekanismen är mindre påtaglig under denna fas och beteendestörningar och symtom som den drabbade lidit av avtar. Individen kan så småningom återuppta gamla aktiviteter och nya erfarenheter börjar tas emot igen.

Nyorienteringsfasen

Den sista fasen av krisen har egentligen inget avslut utan finns kvar genom resten av livet. En kris blir således ett stycke av livet och inte något som ska glömmas bort. Många kan uppleva att händelsen får nya betydelser under kommande livsperioder. I denna fas har nya intressen och relationer uppkommit och självkänslan har återupprättats. För att detta ska kunna ske måste den drabbade ha försonat sig med det som skett. Vid årsdagar av den eller de förlorade eller andra påminnelser av den traumatiska händelsen kan den drabbade känna en psykisk smärta och det kan kännas som att ingen läkning har skett. Men livet har ändå trots detta fått fortsätta sin normala gång. (Cullberg, 2006:154)

3.1.2 Posttraumatiskt stressyndrom (PTSD)

Posttraumatiskt stressyndrom drabbar vanligen människor som har varit med om traumatiska händelser som t.ex. krig eller tortyr, naturkatastrofer, olyckor eller våldtäkt. (Cullberg, 2006:199) Det är mycket vanligt att flyktingar lider av denna psykiska störning. Cullberg (2006:201) skriver att PTSD brukar ha definieringen att ”den sjuke måste ha exponerats för en belastande händelse eller situation, endera kort- eller långvarig av exceptionellt hotande eller katastrofal natur, som mest troligt skulle orsaka allvarlig stress hos de flesta människor.”

Sjukdomen har tre symtomgrupper vilka är: *återupplevande, undvikande och tecken på en förhöjd psykisk spändhet/vakenhet*. Återupplevandet kännetecknas av återkommande eller ihållande minnesbilder av den traumatiska händelsen. Mardrömmar är vanliga, vilka för det mesta är associerade till den traumatiska händelsen. Återupplevandet kan ofta utlösas av händelser som på något vis påminner om traumat. Det ska också finnas ett konkret undvikande av sådant som påminner om traumat eller ger associationer till händelsen. Ett undvikandebeteende uppstår, som inte fanns före traumat. Den tredje symtomgruppen består av minnesförluster. Ofta är det viktiga aspekter av tiden strax före eller strax efter traumat som är borta ur minnet. Sömnsvårigheter, koncentrationssvårigheter och en ökad uppmärksamhetsnivå är också vanliga symtom. Ökad irritabilitet och omotiverade aggressionsutbrott kan också förekomma. Den som lider av PTSD kan också vara extra känslig för plötsliga ljus- eller ljudintryck vilket beror på den förhöjda arousalnivån och är något som kan fortsätta resten av livet. (Cullberg, 2006:201-202)

Flyktingar som har varit med om tortyr, krigsfångenskap, internering i koncentrationsläger eller ständigt återkommande misshandel kan lida av en extremare form av PTSD som kallas komplext PTSD. Denna form kallas även DESNOS (disorder of extreme stress, not otherwise specified) och beror på långvariga och allvarliga upprepade trauman. Utöver de klassiska symtomen för PTSD förekommer även kroppsliga symtom som känslomässiga reaktioner, t.ex. ökad ångest, depression, vrede och känslomässig instabilitet, identitetsstörningar, svårigheter att reglera sina känslouttryck, ständigt etablerande av dåligt fungerande relationer och självdestruktivt beteende. Det kan vara lätthänt att ett eller flera av symtomen vid DESNOS förknippas med personlighetsstör-

ningar. Om man har upplevt en tidig komplex traumatisering under barndomen kan det vara en viktig faktor för utvecklande av borderline personlighetsstörning. (Cullberg, 2006:204-205)

PTSD kan uttryckas på olika sätt hos barn i olika åldrar. De yngsta barnen upp till tre år kan bli klängiga och håller sig tätt intill sina föräldrar. De söker kroppslig kontakt och är på helspänn och läser av omgivningens alla signaler. Aptiten och sömnen påverkas av spänningen vilket kan leda till att den kroppsliga utvecklingen avstannar. Barn i åldern fyra till sex år kan känna sig ansvariga för de händelser som inträffat. Förskolebarn är mycket uppmärksamma på föräldrarnas reaktioner, vilka smittar av sig på barnen. Är föräldrarna rädda blir barnen rädda, osv. Barnen kan dra sig undan kamraterna och leker ensamma i väntan på att återförenas med föräldrarna. Regression är ett vanligt symtom i denna åldersgrupp. Barnen går tillbaka i åldern och kan t.ex. börja kissa på sig igen eller tala barnspråk. Huvudvärk och magont kan vara vanliga fysiska symtom. (Elmeroth & Häge, 2009:102-103)

De litet äldre barnen i skolåldern uttrycker ofta symtom på PTSD genom koncentrationssvårigheter och svårigheter att umgås med kamraterna. Inlärningsvårigheter kan även förekomma. Barnen försöker stänga av minnena som plågar dem och samtidigt stängs även andra delar av hjärnan av, vilket gör att de kan ha svårt med inläringen. En fobisk rädsla kan även förekomma för sådant som associeras med traumat. Tonåringars reaktioner liknar de vuxnas reaktioner. Traumat kan dock störa identitetsutvecklingen vilken formas i tonåren och detta kan leda till en asocial och negativ identitet. En del av tonåringarna blir snabbt vuxna medan andra söker en grupp att höra till. Det kan också vara så att trauman som skett i barndomen kommer tillbaka för att bearbetas i tonåren. Känslor som inte kunde uttryckas med ord av det lilla barnet visar sig i stället i handlingar som upplevs som negativa av omgivningen. (Elmeroth & Häge, 2009:103-104)

3.2 Psykosocialt stöd i arbete med ensamkommande barn

Inom psykosocialt arbete fungerar den professionella som *behandlare*. Genom de psykosociala problemen uppstår en kontakt med klienten. Ur kontakten försöker behandlaren skapa en helhetsbild i vilken hon eller han sedan kan urskilja de problemska-

pande processerna. Bernler et al. (1999:44) definierar behandling inom psykosocialt arbete eller psykoterapi på följande sätt: ”En systematisk, positiv interferens i individens och grupperas problemskapande processer.” Interferensen bör vara systematisk för att kvalificeras som behandling. Detta innebär att den är genomtänkt, medveten och teori-anknuten. Interferensen bör även vara positiv vilket innebär att syftet är att påverka de problemskapande processerna i en riktning som gör att de förändras till mindre problemskapande samt att effekten av dem minskas. (Bernler et al., 1999:44)

Att arbeta med flyktingar och framför allt flyktingbarn är en stor utmaning och kan ge upphov till starka känslor och reaktioner. Det är lätthänt att man identifierar sig med barnet, eftersom det påminner oss om vår egen sårbarhet och hjälplöshet. Det kan vara bra att rannsaka sig själv och ta reda på sina egna svaga punkter, som kan välla upp och påverka kommunikationen med flyktingen. (Angel & Hjern, 2004:136-139) Viinamäki (2010:105-106) skriver att förståelse för det mellanmänniska mötet samt förståelse för kulturskillnader en bra grund för att undvika konflikter och missförstånd när man jobbar som med flyktingar. Viinamäki poängterar vidare att man genom att ta ett slags avstånd från den egna kulturen kan ha lättare för att möta företeelser och handlingar som är annorlunda än man är van vid. Att vara språkkunnig, ha rätt attityd (äktighet, öppenhet, vänlighet) samt ha kunskap om andra kulturer och religioner är också betydelsefullt. Angel & Hjern (2004:142) skriver att empati är viktigt i arbetet med flyktingar, men poängterar att man bör undvika att visa alltför starka känslor eftersom speciellt barnet behöver en person som inte vacklar när det blir alltför svårt.

Det kan vara svårt för en traumatiserad och/eller torterad flykting att lita på eller få förtroende för de yrkesmän som kommer i kontakt med honom eller henne i det nya landet. Att uppnå ett fungerande samarbete kan därför vara svårt att uppnå. Kristal-Andersson (2001:298) poängterar att terapeuter eller stödarbetare som arbetar med flyktingar bör vara tålmodiga, empatiska, öppna och ha en icke-dömande inställning för att samarbetet ska kunna förverkligas. Flyktingens integritet måste respekteras och samtidigt bör denne ges den tid och distans som han eller hon behöver för att slutligen känna förtroende för handledaren. Terapeuten eller stödarbetaren som jobbar med traumatiserade flyktingar bör inhämta kunskap om deras land samt historia och nuvarande situation. Det är också bra att känna till om krigsföringsmetoder, bortförande, fängelse och tortyr. Individen ska känna sig obesvärad som möjligt och den professionella bör kunna förmedla att han

eller hon kan lyssna och ”ta emot” upplevelserna. Det är bra att låta flyktingen berätta så mycket som möjligt utan att fråga eller kommentera under samtalet. När det blir nödvändigt och lämpligt kan man uppmuntra individen till att beskriva händelserna mer detaljerat samt känslorna hur de var då och nu. Det viktigaste för professionella som jobbar med överlevande offer för trauma och tortyr är att kunna förmedla att ingenting som en människa går igenom eller utstår i sitt liv är omöjligt att reparera. Fysiska men eller ärr kan finnas kanske för resten av livet, men en människas själ och ande kan aldrig helt förkvävas och stympas av ondskan. (Kristal-Andersson, 2001:299-300)

För barn som befinner sig i kris är det viktigt att ha en vardag med struktur och innehåll. Det är viktigt att det finns klara gränser som inte tillåter att oron tar över. Barnen måste kunna lita på att de vuxna tar ansvar och inte låter kaoset ta över. Välfungerande barn- och fritidsverksamhet på grupphemmet eller stödboendet är viktiga faktorer för bearbetningen. (Angel & Hjern, 2004:226) Oftast är det bra att prata om traumatiska upplevelser så att de kan bli bearbetade och integreras i flyktingens historia, men det kan även finnas fall där bearbetningen inte är möjlig och då är risken stor att de negativa effekterna överväger. Sådana fall kan vara att barnets eller familjens situation är alltför pressad eller för att upplevelserna är så svåra att de inte kan bearbetas och integreras. (Angel & Hjern, 2004:215-216)

Olsson & Olsson (1998:249) betonar att leken och andra kreativa metoder är ett viktigt sätt att bearbeta upplevelser från krig och flykt för yngre barn. Angel & Hjern (1992:168) skriver att smärtsamma situationer och minnen kan gestaltas på olika sätt, t.ex. i sandlåda, målningar och teckningar, dramatisering, modellera och t.o.m. i sånger. Leken är ett viktigt sätt att bearbeta svåra minnen och upplevelser. Symbolspråket i sagorna kan fungera som ett hjälpmedel för barnen att namnge och bemöta det som verkar hotfullt. Bildtolkning, musik, måleri och lek med handdockor är kommunikationsformer som kan fungera på ett liknande sätt. En del barn kan dock vara så traumatiserade att de har svårt för att engagera sig i lekar med andra. Personalen bör då hjälpa barnen att träna upp ett samspel, så att de klarar av att leka med andra barn. (Olsson & Olsson, 1998:258)

Ensamkommande flyktingbarn är speciellt sårbara eftersom de har förlorat eller lämnat sin familj efter sig och inte har någon nära anhörig att ty sig till i det nya landet. Kristal-

Andersson (2001:377-378) skriver att den terapeut eller stödarbetare som träffar det ensamkommande barnet eller tonåringen blir en mycket betydelsefull person för honom eller henne. Ansvar är stort och det kan lätt hända att barnet eller tonåringen blir beroende av den professionella. Terapeuten eller stödarbetaren måste kunna hålla en ”terapeutisk distans” och undvika att bli ett substitut för det ensamkommande barnets föräldrar eller nätverk. Terapeuten eller stödarbetaren bör uppmuntra barnet till att fästa sig vid andra personer i sin omgivning som t.ex. fosterföräldrar eller grupphemspersonal som kan ge honom eller henne stöd i livet när det behövs. Slutligen bör terapeuten eller stödarbetaren uppmuntra barnet att hitta sin egen inre styrka för att få ett fungerande liv i det nya landet trots att det har skiljts från sina föräldrar och hemlandet.

3.3 Socialpedagogik

Jesper Holsts definiering av socialpedagogik har citerats av Madsen (2001:18) på följande sätt: ”Socialpedagogiken kännetecknas av en rad speciella pedagogiska inriktningar och åtgärder vars mål är att säkra hotade människors integration till och i samhället och vars uppkomst och utveckling måste ses som ett svar på sociala och pedagogiska nödsituationer som framför allt har uppstått i det industriella samhället.” Detta är en beskrivning som förklarar socialpedagogik som ett slags ”konflikthjälp”, vars mål är att integrera avvikande och utstötta grupper i samhället. Med sociala och pedagogiska nödsituationer menas här livshjälp till individer och grupper av individer som av egen kraft eller med egna resurser inte klarar av sin tillvaro. Socialpedagogik är en situation där en professionell pedagog vill något bestämt med andra, och på detta sätt kommer det pedagogiska perspektivet fram. I definitionen framkommer även att socialpedagogiken vill integrera hotade människor till och i samhället. Här understryks det att socialpedagogiken är en integrationshandling gentemot människor som av olika anledningar står utanför den samhällsliga gemenskapen. Med integrering menas här att försöka få dessa människor till stånd att vara medlemmar av denna gemenskap. (Madsen, 2001:18-19)

Stensmo (1991:18-19) skriver att socialpedagogik som verksamhet syftar till att lära klienter att handskas med sina sociala resurser och livssituation. Det socialpedagogiska arbetets mål är att hjälpa klienter att tillägna sig sådana kunskaper och färdigheter, värderingar och normer att de kan etablera, bibehålla, utveckla eller avveckla sociala resur-

ser, inklusive relationer till andra. På sociala institutioner kan man använda socialpedagogik i många situationer och möten med klienter. I varje situation eller sammanhang kan man fråga sig: ”Vad lär klienten sig av hur situationen eller mötet är organiserat, av att man bemöter dem på detta sätt, vidtar dessa åtgärder eller fattar dessa beslut?” För att klienterna ska lära sig ”rätt” saker måste socialpedagogen planera eller arrangera situationen eller mötet där man reflekterar över möjliga konsekvenser och inlärningsutfall. Stensmo skriver att socialpedagogik kan beskrivas som en mellanform mellan allmän pedagogik och socialt arbete. Socialpedagogiken strävar till att socialt arbete ska söka sina förebilder inom pedagogik och utbildningstänkande, i stället för inom psykiatri och behandlingstänkande. Ett psykosocialt arbetssätt ska vara pedagogiskt snarare än psykiatriskt.

Stensmo (1991:100) beskriver psykosocialt behandlingsarbete som ett arbete vars mål är att förändra en klient i psykiskt och socialt avseende. Han menar att psykosocialt behandlingsarbete är ett pedagogiskt arbete därför att det är: 1. Målinriktat, 2. Det utgörs av en social påverkansprocess, och 3. De eftersträvade psykiska och sociala förändringarna är en frukt av inläring och insikt. Pedagogiska förändringsprocesser genomlöper oftast tre tidsfaser vilka är: *planeringsfas*, *genomförandefas* och en *uppföljnings- eller utvärderingsfas*. Planeringen innefattar kartläggning över behov, målsättning och ansvarsfördelning. Genomförandet innefattar strukturering av tid, rum, form och innehåll för de åtgärder som vidtas. Utvärderingen innefattar bedömning av resultaten eller effekterna av de åtgärder som vidtagits.

Bent Madsen (1993) har i en modell beskrivit vad han anser krävs och vad som ingår i rollen som socialpedagog. Madsen identifierar fyra praxisfält som han kopplar till socialpedagogens grundläggande kompetenser, som tillsammans bildar den femte kompetensen eller handlingskompetensen. Det första fältet är det sociala och språkliga fältet. Gemenskapen mellan människor realiserar genom kommunikation. Den *kommunikativa kompetensen* är en förutsättning för att skapa en relation och är alltså väsentlig i socialpedagogiskt arbete. Det andra fältet står för det vetenskapliga eller experimentella fältet. Här bör socialpedagogen inneha en *analytisk* eller *syntetisk kompetens* som innebär att socialpedagogen genom ett utforskande och reflekterande förhållningssätt försöker få en djupare förståelse av verkligheten. Här bör man producera systematiskt vetande genom att tillägna sig teoretiska kunskaper samt ta del av andra erfarenheter och med hjälp av

dessa dra slutsatser av egna erfarenheter. Det tredje fältet är det kroppsliga eller musiska fältet och socialpedagogens *expressiva kompetens*. Här använder socialpedagogen uttrycksformer som t.ex. musik, dans, drama och bild i stället för ord. Det fjärde fältet som är det praktiska fältet, kräver en *produktiv kompetens* av socialpedagogen. Detta kan innebära allt från matlagning eller att lägga upp en budget tillsammans med en klient till att utöva och använda sig av en behandlingsmetod, t.ex. miljöterapi eller familjeterapi. Den femte kompetensen innebär en integrering av dessa fyra kompetenser till både en personlig samt ämnesmässig kompetens. För att kunna använda psykologiska förklaringar i socialpedagogiskt arbete bör dessa fyra kompetenser integreras i den femte kompetensen, handlingskompetensen. (Eriksson & Markström, 2000:173-175)

3.3.2 Socialpedagogik för sårbara aktörer

Bardomsociologin har under 1990-talet utvecklat teorier som säger att barn ska uppfattas som självständiga aktörer, vilka är med och skapar sin egen kultur - en specifik barnkultur. Idag uppfattas barn som aktörer som skiljer sig från vuxna, vilket poängteras av att de har juridisk status som individer med egna rättigheter. Barn ska t.ex. involveras och höras när man genomför sociala åtgärder och barnet tilldelas rättigheter i FN:s barnkonvention. Den socialpedagog vars mål är att främja barns och ungdomars deltagande som självständiga aktörer måste även ta hänsyn till att självständigheten ständigt måste bedömas i ljuset av de gemenskaper som barnen och ungdomarna har möjlighet att delta i. De socialpedagogiska åtgärderna ska skapa nya gemenskaper men under villkor som tillgodoser de gemenskapstillhörigheter barnen och ungdomarna redan har. (Madsen, 2006:257-259)

Många barn befinner sig i utsatta positioner som gör dem till sårbara aktörer. Socialpedagogens uppgift är då att hjälpa dessa att hävda sina rättigheter som aktörer, samtidigt som barnen ställer krav på skydd och omsorg. Det kan vara bra att skilja mellan socialpedagogik på den *individuella nivån* och socialpedagogik på den *sociala nivån*. På den individuella nivån är socialpedagogens uppgift att försöka balansera mellan självständighet och beroende, vilka är grundläggande behov som båda måste erkännas. Behovet av beroende kan dock innebära en risk att bli uppslukad och inträngd av andra människor, medan behovet av självständighet innebär en risk att bli isolerad. På den sociala

nivån handlar det om balansen mellan deltagande och beskydd. Det finns dock en risk att kravet på deltagande kan leda till sociala förpliktelser som den sårbara inte klarar av att leva upp till. Ansvar kan bli för stort och leda till erfarenheter av motgångar. Kravet på beskydd kan innebära en risk att definieras in i gemenskaper vars värderingar och normer man inte kan identifiera sig med. (Madsen, 2006:259-260)

3.3.2 Socialpedagogik och medborgarskap

Lisbeth Eriksson (2010) har studerat hur två kurser för vuxna invandrare i Sverige på två folkhögskolor kan kopplas till och ses ur ett socialpedagogiskt perspektiv. Den ena kursen är för invandrarkvinnor vars syfte är att få kvinnorna mer politiskt engagerade i samhället, känna till hur samhället fungerar och göra dem till aktiva medborgare. Den andra kursen är för både män och kvinnor och målet är svenska för invandrare men kursen innehåller även praktiska inslag gällande hur samhället fungerar samt informerar om vilken typ av barnomsorg och äldreomsorg det finns. Ingen av lärarna för dessa kurser är socialpedagoger men Eriksson menar att man trots detta kan se eller analysera deras undervisning ur ett socialpedagogiskt perspektiv. Eriksson diskuterar vidare begreppet ”medborgarskap” och belyser vikten av den kulturella dimensionen som i dagens läge har en stor betydelse för att uppnå medborgarskap. Den kulturella dimensionen handlar om att medborgaren kan vara en del av både sin egen kultur och den nya kulturen. Detta begrepp kallas *kulturell empowerment*. (Eriksson & Winman, 2010:119-136)

Lärarna för kurserna informerar deltagarna om samhället och hur det fungerar, t.ex. om lagar, regler och påbud. För att ge deltagarna en bättre bild av detta ordnar de studiebesök och bjuder in professionella föreläsare till kurserna. Tanken med detta är att deltagarna ska bli varse om sina medborgerliga rättigheter. Lärarna är också måna om att upplysa deltagarna om svenskars normer och traditioner. För en del lärare tycks det vara en självklarhet att invandrarna ska anpassa sig till svenskarnas vanor för att bli en del av det svenska samhället. Eriksson menar att socialpedagogen i detta fall genom vägledning och stöd kan hjälpa deltagaren i rätt riktning, vilket kan tolkas som en socialpedagogisk anpassningsmetod. Samtidigt som lärarna i kurserna försöker få deltagarna anpassade till den svenska kulturen påpekar de ändå att det inte finns något rätt och fel, och att alla har rätt att uttrycka sig över den främmande kulturen eller religionen men

inom vissa gränser. Eriksson kopplar även lärarnas sätt att undervisa om lagar och regler samt värderingar och normer till den socialpedagogiska anpassningsmodellen. (Eriksson & Winman, 2010:129-131)

Det är inte alla lärare som tycker att invandrarna måste anpassa sig till de svenska traditionerna och normerna. Det finns de som anser att det svenska samhället måste vara mer mottagligt för ”det annorlunda”. Fokusen här ligger på förändring hos svenskarna och samhället och inte på invandrarna. En önskan om en förändring i människors attityder finns också hos dessa lärare. Eriksson nämner en lärare som exempel som säger att det är viktigt att svenskarna välkomnar invandrarna in i samhället och att det är onödigt att störa sig på saker som t.ex. annorlunda kläder och traditioner. Detta synsätt kopplar Eriksson till den demokratiska modellen, som är en annan socialpedagogisk modell. Lärarna vill förändra förhållandena i samhället i stället för invandrarna så att det blir en bättre miljö för alla att leva i. Med kommunikation vill de förändra invånarnas inställning gentemot invandrare så att den blir mera öppen. Detta synsätt är enligt Eriksson en del av den socialpedagogiska demokratiska modellen. (Eriksson & Winman, 2010:132-133)

4 METOD

Jag har valt att göra en litteraturstudie eftersom ensamkommande flyktingbarn är minderåriga och saknar vårdnadshavare i Finland och det skulle kunna vara etiskt svårt att få tillstånd till intervju. Ensamkommande barn kan även uppleva det obekvämt att bli intervjuade av okända människor eftersom de kan känna sig allmänt misstänksamma och rädsla för att utelämnas information om sina flykter ifall att det skulle kunna påverka deras asylprocess eller uppehållstillstånd i det nya landet. Jag anser att det finns relevant tidigare forskning och litteratur som jag kan stöda min litteraturstudie på. Jag har utfört en allmän litteraturstudie och använt mig av vetenskapliga texter samt annan relevant litteratur som behandlar detta ämne.

4.1 Litteraturstudie

En litteraturstudie kan benämnas litteraturöversikt, litteraturgenomgång eller forskningsöversikt. Syftet med en litteraturstudie kan vara att göra en beskrivande bakgrund som motiverar att en empirisk studie görs eller att beskriva kunskapsläget inom ett visst område. (Forsberg & Wengström, 2008:29) En litteraturstudie kan kort definieras som en omfattande studie och tolkning som behandlar ett visst ämne. När man utför en litteraturstudie försöker man besvara sin forskningsfråga genom att söka och analysera relevant litteratur och använda sig av ett systematiskt tillvägagångssätt. (Aveyard, 2007:5-6)

Litteraturstudier är viktiga eftersom målet med dessa är att sammanfatta den litteratur som finns tillgänglig om ett specifikt ämne. De presenterar en mängd forskning och analys av tillgänglig litteratur vilket gör att läsaren inte behöver ha tillgång till varje enskild forskningsrapport som ingår i forskningen. (Aveyard, 2007:6) Det är viktigt att bekanta sig med ämnet man tänker skriva om innan man börjar med den empiriska delen av en litteraturstudie. Detta kan man göra genom att läsa litteratur inom området och ta reda på vad andra gjort inom området. När man skriver en litteraturstudie blir största delen av studien en lång teoridel. Arbetet bör avslutas med en omfattande egen analys och även i teoridelen skall egen bearbetning ingå. I en litteraturstudie presenteras problem och frågeställningar i början, antingen i inledningen eller i ett eget avsnitt. (Nyberg, 2000:73-74)

4.2 Urvalskriterier

Alla artiklar som man använder sig av i en litteraturstudie måste granskas. Frågor som man borde kunna svara på när man granskat artiklarna är: *Hur har tidskrifterna identifierats? Hur har kvaliteten på tidskrifterna bedömts? Hur har resultaten sammanfattats?* (Crombie, 2006) En litteraturstudie som utförs på ett systematiskt sätt kommer att ha bättre bevis än en där metoden inte är tydlig. (Aveyard, 2007:103) Man måste kunna motivera varför man har valt att ha med de artiklar som man har använt. Databaser, sökord eller frågeställningar som har använts måste redovisas. Publiceringsår av sökningen samt vilka avgränsningar som gjordes ska också anges. Sökord, databaser, antal träffar av sökningen, urval och värdering av artiklar måste ingå i metodbeskrivningen. (Forsberg & Wengström, 2008:88)

Jag har valt följande inklusionskriterier i urvalet av artiklar:

- Artiklarna skall vara vetenskapliga
- Artiklarna skall vara relevanta för min studie
- Artiklarna skall vara skrivna mellan åren 2001-2012
- Artiklarna skall handla om flyktingar eller flyktingbarn och ha någon koppling till trauma
- Artiklarna skall vara tillgängliga i fulltext

4.3 Litteratursökning

När man har avgränsat sitt problemområde är det dags att formulera sökord som utgör en grund för litteratursökningen. Litteratursökningen kan ske manuellt eller genom datorsökning. Litteratur kan sökas i många databaser. (Forsberg & Wengström, 2008:80-81) Jag har sökt artiklar i dessa databaser: Academic Search Elite, Google Scholar, och SAGE Journals Online. De flesta artiklar som jag sparat har jag hittat i Academic Search Elite och Google Scholar. Litteratursökningen har ägt rum mellan februari 2012 och november 2012. Jag började med att söka i Academic Search Elite och använda mig av orden "Refugees" AND "Trauma" och detta gav 554 resultat. De flesta artiklar berörde dock vuxna flyktingar och var inte så relevanta för min rubrik. Jag sparade tre artiklar som var möjliga att få i fulltext men gallrade bort alla i ett senare skede förutom en som jag använde i min tidigare forskning. Senare ändrade jag mina sökord till "Refugees" AND "Trauma" AND "Children" och detta gav 125 resultat. Jag sparade tre artiklar som fanns i fulltext och som verkade relevanta för min rubrik. Därefter använde jag sökorden "Unaccompanied" AND "Children" vilka gav mig 359 träffar. Jag försökte främst hitta artiklar som berörde ensamkommande barn och stöd- eller arbetsmetoder, och sparade fem artiklar. I SAGE Journals Online använde jag sökorden "Unaccompanied" and "Children" och med dessa hittades 1072 artiklar. Jag sparade en artikel som fanns i fulltext och var relevant och handlade om arbete med ensamkommande barn. I Google Scholar använde jag mig av sökorden "Unaccompanied children" och detta gav 3390 resultat. Jag sparade två artiklar. Jag skrev även in "Ensamkommande barn" och då var resultatet 101 artiklar, varav jag sparade en som jag sedan gallrade bort och använde i min tidigare forskning.

4.4 Forskningsetiska aspekter

När man gör en litteraturstudie bör man göra etiska överväganden beträffande urval och presentation av resultat. Det är viktigt att välja studier som har fått tillstånd från etisk kommitté eller där noggranna etiska överväganden har gjorts. Man bör även redovisa alla artiklar som ingår i litteraturstudien samt arkivera dessa på ett säkert sätt i tio år. Det är viktigt att presentera alla resultat som stöder samt inte stöder hypotesen eftersom det är oetiskt att enbart presentera de artiklar som stöder forskarens egen åsikt. Vid en litteraturstudie undersöker man tidigare dokumenterad kunskap. Frågorna ställs till litteraturen i stället för till personer. De första stegen i arbetet är att reflektera och söka information. Efter detta ska man värdera, analysera, sammanställa och därefter följer spridning och tillämpning. (Forsberg & Wengström, 2008:77-78)

4.5 Presentation av artiklarna

I min resultatredovisning kommer jag att redovisa det resultat jag har hittat i 11 relevanta artiklar som berör mina forskningsfrågor. Alla dessa artiklar är engelskspråkiga och åtta av artiklarna är gjorda i Storbritannien och de tre övriga i USA, Belgien och Sudan. Sex av artiklarna jag valt är litteraturstudier, en av dessa baserar sig även på ett klientfall. De övriga fem artiklarna är kvalitativa studier varav fyra baserar sig på intervjuer och en på observation. Utförligare presentation av artiklarna finns i en tabell i slutet av arbetet.

5 RESULTAT

I min resultatredovisning kommer jag att besvara mina forskningsfrågor i ordningsföljd och omformulera frågorna till underrubriker. Mina använda artiklar har numrerats i tabellen i bilagan så att det lättare går att koppla ihop artikel med stycke. Jag hänvisar till artikelns nummer i slutet av varje stycke, men även till författare(n) och artikelns årtal i början av stycket. Mina forskningsfrågor var:

- Hur kan symtom på traumatiska upplevelser ta sig uttryck hos ensamkommande barn?

- Vilka behov har ensamkommande barn och på vilka sätt kan man som handledare arbeta med barnen för att tillfredsställa dessa?
- Vilken är kopplingen mellan dessa arbetsmetoder och socialpedagogik?

5.1 PTSD hos ensamkommande barn

Posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) nämns i de flesta av artiklarna eftersom det är en vanlig reaktion hos barn som flytt från krigsdrabbade länder eller varit med om andra traumatiska händelser. Groark et. al (2010) skriver att det finns bevis som tyder på att ensamkommande asylsökande barn löper en högre risk att drabbas av psykiska problem än andra barn i Storbritannien samt än flyktingbarn som anländer tillsammans med familjen. En separation från vårdnadshavare kan vara en riskfaktor för att utveckla psykiatriska symtom. Ju fler traumatiska händelser som barnet utsatts för desto högre blir nivån av PTSD. Vilken typ av händelse det är bestämmer också nivån av PTSD, t.ex. dödsfall i familjen orsakar ofta en högre nivå av PTSD. Hart (2009) skriver att PTSD vanligen utlöses av en traumatisk händelse där två viktiga funktioner är närvarande: 1. händelsen involverar ett hot om dödsfall, allvarlig skada eller fysisk integritet mot sig själv eller andra runt omkring, 2. händelsen är en sådan som framkallar en intensiv rädsla, hjälplöshet eller skräck. Dessa diagnostiserande kriterier identifierar tre typer av symtom vilka är: *återupplevande* (mardrömmar, tillbakablickar, påträngande tankar), *undvikande* (undviker tankar, känslor och samtal kopplat till traumat eller personer och/eller situationer som kan framkalla dessa) samt *ökad arousal* (sömnsvårigheter, irritabilitet, koncentrationssvårigheter). (10 & 6)

Uguak (2001) skriver att PTSD har blivit ett globalt problem de senaste 20 åren. Flera studier avslöjar att det har skett en ökning av PTSD hos barn som har lidit av psykologiskt trauma som orsakats av krig och naturkatastrofer. Tidigare forskning har bevisat att barn påvisar fler symtom på PTSD än vuxna vilka kan vara: *återkommande rädsla, brist på känslomässig stabilitet, dålig koncentration, undvikande av vissa sociala situationer, dåliga studieprestationer och skolknig*. Rigby (2011) skriver om professionellas beskrivning på hur ensamkommande barn som utsatts för trafficking uttrycker sina symtom på PTSD. Igenkännande symtom är *dåligt humör, skam, självskadande, självmordstankar och sömnproblem*. (4 & 9)

Piwowarczyk (2006) beskriver skillnaden mellan yngre och äldre barn och sätt att ge uttryck för trauma. Yngre barn har svårt att hantera misslyckandet av beskydd som de upplevt under en traumatisk händelse. De kan reagera genom att bli passiva och tysta, oroliga och osäkra på det framtida beskyddet. De kan även bli alltmer rädda för separationer och nya situationer och ha inlärningssvårigheter. Påminnelser om traumat kan leda till regressionsbeteende som sängvätande och att tala babyspråk. Småbarn kan bli lättskrämde, ha mardrömmar eller bli aggressiva. Barn i förskolåldern tänker mera på de skrämmande ögonblicken och på vad de hade kunnat göra för att förhindra händelsen eller för att uppnå ett annat resultat. Konkreta påminnelser om den traumatiska händelsen kan orsaka intensiva reaktioner och ofta utveckla nya rädslor relaterade till den ursprungliga händelsen. Barn i skolåldern växlar mellan inåtvänt och aggressivt beteende. De kan även ha problem med koncentrationen och skolprestationer. Ungdomar kan känna sig generade över sina rädslor och känslomässiga reaktioner och uppleva att de är annorlunda än andra vilket kan resultera i att de drar sig undan och isolerar sig. För en del kan påminnelser om traumat orsaka ett extremt undvikande beteende eller tvärtom vårdslöst beteende. Ungdomar kan också lida av sömnsvårigheter och börja använda alkohol eller droger för att hantera deras känslomässiga eller fysiska reaktioner. Traumatisk stress kan påverka utvecklingen av ett barns emotionella mognad. Barn lär sig om världen genom sina erfarenheter. De barn som är traumatiserade kan dra slutsatsen att världen är en otrygg plats, fylld av faror och brist på ordentligt skydd. För ungdomar kan detta ta sig uttryck genom att de har en negativ världsbild, likgiltig syn på framtiden och är motvilliga till att komma andra nära. (8)

5.2 Ensamkommande barns behov

Groark et. al (2010) skriver utgående från intervjuer med ensamkommande barn att stödjande relationer till jämnåriga och till professionella verkar vara ett sätt att bidra till psykiskt välmående samt att uppnå en lyckad anpassning. Vänner tycks ha en stor betydelse när det kommer till att fungera som ”guide” för att passa in i det nya samhället, undvika jobbiga tankar och känslor på grund av deras traumatiska erfarenheter och koncentrera sig på ”här och nu” i stället för det förflutna. De intervjuade barnen uttryckte en önskan om att ha någon som de kan lita på och ha förtroende för att erbjuda vägledning,

stöd, information och säkerhet. Hopkins & Hill (2010) skriver att när ett barn anländer till ett nytt land utan föräldrar eller vårdnadshavare kommer dess behov sannolikt att följa hela skalan i Maslows behovstrappa, dvs. *psykologiska behov, säkerhetsbehov, självkänsla, kunskap* och *förståelse* samt slutligen *självförverkligande*. Kohli (2005) skriver att de behov som nyanlända barn behöver på uppfyllda när de anlärt till ett nytt land med nya seder och bruk är praktiska saker som att få tak över huvudet, omsorg, mat, pengar, skolgång, medicinsk hjälp, välfärdsråd, en bra företrädare i asylärendet samt ett tryggt nätverk av vänner och gemenskap. (10, 2 & 7)

Groark et. al (2010) fortsätter på behovstemat och kopplar det ensamkommande barnet som är i nöd eller utsatts för hot till Bowlbys anknytningsteori och menar att barnet i denna situation söker en ”anknytningsperson” som kan erbjuda det tröst. När barnet har uppnått en ”trygg bas” med denna anknytningsperson kommer det att kunna slappna av och klara av sin nuvarande situation. Resultatet belyser behovet av att bygga upp nya relationer och utveckla en trygg bas för de ensamkommande barnen medan man som professionell samtidigt stöder dem genom deras sorgprocess. Bara när en trygg bas har uppnåtts och en säker plats är etablerad kan terapi för att bearbeta barnens erfarenheter av förlust vara hjälpsamma eller möjliga. Denna anknytningsperson kan vara en fosterförälder, handledare eller stödarbetare. (10)

Mels et. al (2008) delar in socialt stöd i fyra kategorier: emotionellt stöd, informationsstöd, socialt sällskap och slutligen bidragande stöd vilket syftar på ekonomiskt stöd, materiella tillgångar och service. Socialt stöd har visat sig ha en positiv inverkan på en persons välmående genom att erbjuda positiva erfarenheter och en känsla av egenvärde. Genom att det ensamkommande barnet erbjuds dessa typer av stöd kommer det lättare att hitta en stabilitet i tillvaron. Kohli (2011) behandlar även samma ämne och skriver att det finns tre viktiga funktioner som fungerar som grund för ett stabilt liv för alla sårbara barn. Dessa är *trygghet, tillhörighet* och *framgång*. Kohli hänvisar till en tidigare forskning gjord av Wade et al. (2005) som menar att ensamkommande minderåriga barn kommer att kunna slå sig ner om de har:

- ett tryggt ställe att bo på
- fortsatt kontakt med personer från tidigare relationer, seder och kulturer, och möjligheter att skapa nya

- tillgång till betydelsefull utbildning
  - möjligheter att gå vidare från plågende erfarenheter, återuppbygga sina liv och hitta nya meningar med vardagliga rutiner och aktiviteter
- (5 & 11)

Kohli (2011) skriver vidare att ensamkommande barn börjar känna sig trygga genom att få en strukturerad vardag vilken består av att gå i en bra skola, få medicinsk vård och genom att hitta pålitliga och sällskapliga människor, vuxna och kamrater. Människor som är snälla och ärliga samt låter dem ta den tid det tar för de ensamkommande barnen att berätta om sina upplevelser uppskattas. För många muslimska och kristna ensamkommande barn är religionen av stor betydelse och möjligheten att få praktisera den anses vara en stor lättnad. Den hjälper dem att klara av situationen och skänker dem en känsla av tröst och kontinuitet. Newbigging & Thomas (2011) skriver vad unga asylsökanden har för önskemål på personal som jobbar med dem inom den sociala branschen. Flickorna önskade att de sociala myndigheterna utreder ålder för att kunna erbjuda rätt hjälp, skolgång och se till hälsobehov. Pojkarna tyckte att myndigheterna ska lita på den ålder som barnen utger sig för att ha om inte dokument som intygar detta finns tillgängliga. Ungdomarna var ense om att de som jobbar inom den sociala branschen bör ta reda på vilka språk barnen talar för att kunna kommunicera med barnen och förstå deras individuella behov. Att vara snäll, vänlig, pålitlig, öppen, förstående och accepterande var egenskaper vilka ungdomarna önskade att personalen skulle ha. (11 & 1)

5.3 Arbetsmetoder

I förra rubriken redovisade jag forskning som berörde på vilket sätt handledare eller personal kan stöda och bemöta ensamkommande barn men kommer här att redovisa forskning som går in på specifika arbetsmetoder. Uguak (2001) har av tidigare forskning kommit fram till att det finns en del metoder som fungerar som terapeutiska botemedel för personer som har varit med om traumatiska händelser. Dessa metoder är kreativa metoder som t.ex. lekar, musik, sagoberättelser, konst, rörelser och poesi. Dessa metoder är kända som psykosociala arbetsmetoder och är väldigt användbara för att hjälpa och korrigera oönskade beteenden hos barn som kräver psykiatriskt ingripande samt för barn som behöver social återanpassning och pedagogisk rehabilitering. Musik-

terapi är en metod som anses minska på PTSD hos traumatiserade personer och är rekommenderat för traumatiserade barn. Det är psykofysiskt och mentalt helande. Musikterapi består av sånger, danser och drama och motiverande motiv och känslor som fungerar som drivfaktorer för att barnen ska vilja delta. Barn kan bli uppmuntrade till att memorera sånger de hört av föräldrar, vårdare, på tv, osv. Denna terapeutiska aktivitet ökar självförtroendet, uttrycksförmågan och kreativiteten hos ett barn. (4)

Konst hjälper barn att uttrycka känslor utan att behöva prata om dem. Cumming & Visser hänvisar till Malchiodi (1997) som föreslår att konst omfattar många sinnen, oavsett om de är visuella, taktila eller kinestetiska och även rytmen kan hjälpa att lindra stress. Cumming & Visser (2009) berättar om BTS (The Devon Behaviour Support Team) i England som har erbjudit konst workshops i skolor för att stöda barn med sociala och emotionella svårigheter samt beteendesvårigheter. Workshoppen är också tillägnade flyktingbarn som precis anlänt till en ny skola. Dessa workshops har visat sig fungerat väldigt bra i utvecklandet av barnens självförtroende samt sociala färdigheter. Flyktingbarnen blev indelade i grupper med barn som var födda i England och var då tvungna att konversera med dem och använda sig av gester till en början när språkkunskaperna inte räckte till. Språkkunskaperna i engelska förbättrades dock under de sex veckor som dessa workshops pågick. Barnens samarbetsförmåga blev också bättre i och med dessa workshops och de utvecklade sin empatiförmåga och flexibilitet. Genom att skapa och designa något värdefullt förbättras barnens självförtroende och ger dem en känsla av att de har lyckats med något. (3)

Piwowarczyk (2006) skriver att UNCHR (FN:s flyktingorgan) har föreslått typer av aktiviteter för flyktingbarn i olika åldrar. För yngre barn föreslås kreativa metoder som nämnts i de tidigare styckena. För lite äldre barn i åldern 11-17 år föreslår UNCHR gruppaktiviteter som betonar ledarskap t.ex. idrottsaktiviteter, gruppdiskussioner och samhällsprojekt. UNCHR rekommenderar även att man stöttar ungdomar i övergången till vuxenlivet genom att diskutera sexualitet och att anpassa sig till det nya värdlandets kultur samt hjälper dem med att hitta jobb när de fått tillstånd att arbeta. Uguak (2001) berättar vidare om aktiviteter som t.ex. datorspel som kan vara en bra aktivitet för flyktingbarn och deras språkutveckling. Genom att spela tillsammans med en partner och samtidigt utbyta ord med varandra utvecklas språket i en positiv riktning. Olika idrotts-

aktiviteter som bollspel kan också stärka barnens självförtroende samt minska på psykiskt illamående. I sagor kan barnen rekonstruera sina erfarenheter och problem. Barnen kan bli uppmuntrade till att berätta de sagor som de gillade att berätta för sina föräldrar eller vänner. Genom drama kan barn utveckla sina sociala färdigheter och förbättra sina ledaregenskaper. Pussel där barn ska leta rätt på ord som gömmer sig bland massa bokstäver gör att barn lär sig känna igen ord samt utvecklar det logiska tänkandet. (8 & 4)

5.4 Sammanfattning av resultatredovisningen

Jag anser att mina två första frågeställningar om symtom på traumatiska upplevelser samt ensamkommande barns behov och handledares arbetssätt kunde besvaras i artiklarna men hittade ingen artikel som berörde arbetsmetoders koppling till socialpedagogik. Jag kan därför inte besvara frågan om arbetsmetoders koppling till socialpedagogik utgående från mina artiklar men kommer att göra en egen tolkning av detta i nästa kapitel där jag diskuterar resultatets koppling till den teoretiska referensramen.

6 ANALYS & TOLKNING

I detta kapitel kommer jag att koppla resultatet av min forskning till min teoretiska referensram och diskutera detta utgående från arbetets syfte och frågeställningar. Resultatet har kategoriserats i underrubriker på samma sätt som i resultatredovisningen och jag går igenom kopplingen till min teoretiska referensram i varje rubrik. Min teoretiska referensram består av *trauma hos barn, psykosocialt stöd i arbete med ensamkommande barn* och *socialpedagogik*.

6.1 PTSD hos ensamkommande barn

Syftet med mitt arbete var att skapa en förståelse för ensamkommande flyktingbarns situation och deras behov samt belysa vilken typ av stöd och arbetsmetoder man som handledare kan erbjuda dem. För att förstå och kunna stöda ensamkommande barn bör man känna till vilka händelser de kan ha varit med om samt vilka konsekvenser detta kan ha för deras psykiska hälsa. Min första frågeställning handlade om symtom på traumatiska symtom vilken jag fick en bra beskrivning på i mina artiklar. Resultatet vi-

sade att PTSD (posttraumatiskt stressyndrom) vanligen utlöses av en traumatisk händelse där två viktiga funktioner är närvarande: 1. händelsen involverar ett hot om dödsfall, allvarlig skada eller fysisk integritet mot sig själv eller andra runt omkring, 2. händelsen är en sådan som framkallar en intensiv rädsla, hjälplöshet eller skräck. Dessa diagnostiserande kriterier identifierar tre typer av symtom vilka är: *återupplevande* (mardrömmar, tillbakablickar, påträngande tankar), *undvikande* (undviker tankar, känslor och samtal kopplat till traumat eller personer och/eller situationer som kan framkalla dessa) samt *ökad arousal* (sömnsvårigheter, irritabilitet, koncentrationssvårigheter).

Det framkom även att det är mycket troligt att flyktingbarn lider av PTSD eftersom de troligen varit med om någon typ av traumatisk eller traumatiska händelser i hemlandet eller under flykten. I min teoretiska referensram berättade jag om trauma hos barn, hur det tar sig i uttryck och av vilka orsaker det uppstår. Symtomen stämmer överens med det resultat jag fick från mina artiklar. I min teoretiska referensram skrev jag om PTSD och använde Cullbergs definiering på sjukdomen som lyder "*den sjuke måste ha exponerats för en belastande händelse eller situation, endera kort- eller långvarig av exceptionellt hotande eller katastrofal natur, som mest troligt skulle orsaka allvarlig stress hos de flesta människor.*" Denna definiering stämmer ganska bra in på den beskrivning jag fick av mina artiklar. Jag nämnde även de tre symtomgrupperna som jag räknade upp i mitt resultat, *återupplevande*, *undvikande* och *tecken på en förhöjd psykisk spändhet/vakenhet*. (Cullberg, 2006:201-202)

I mitt resultat fick jag även svar på frågan hur PTSD tar sig uttryck hos barn i olika åldrar. Resultatet av artiklarna stämde överens med det som jag skrivit tidigare i min teoretiska referensram. Artiklarna berättade att yngre barn kan återgå till babystadiet, börja kissa i sängen eller prata babyspråk. I min teoretiska referensram nämnde jag att regression nämndes som ett vanligt symtom för yngre barn. Barn i förskoleåldern tänker ofta på hur de hade kunnat förhindra händelsen. I min teoretiska referensram skrev jag att barn i åldern fyra till sex år kan känna sig ansvariga för de händelser som inträffat. Barn i skolåldern kan ha problem med koncentrationen och skolprestationer, vilket nämndes både i resultatet och i min teoretiska referensram. I resultatet framkom det att traumatisk stress kan påverka utvecklingen av ett barns emotionella mognad. De barn som är traumatiserade kan dra slutsatsen att världen är en otrygg plats, fylld av faror och brist på ordentligt skydd. För ungdomar kan detta ta sig uttryck genom att de har en negativ

världsbild, likgiltig syn på framtiden och är motvilliga till att komma andra nära. I min teoretiska referensram nämnde jag att traumat kan störa identitetsutvecklingen vilken formas i tonåren och detta kan leda till en asocial och negativ identitet. Trauman som skett i barndomen kommer tillbaks för att bearbetas i tonåren och känslor som inte kan uttryckas i ord visar sig som handlingar som upplevs som negativa av omgivningen. (Elmeroth & Häge, 2009:102-103)

6.2 Ensamkommande barns behov

Min andra frågeställning var vilka behov ensamkommande barn har samt på vilka sätt man som handledare kan arbeta med barnen för att tillfredsställa dessa. I min teoretiska referensram skrev jag om handledares psykosociala stöd i arbete med ensamkommande barn. I artiklarna framkom det att ensamkommande barn anser att det är viktigt att de som arbetar inom den sociala branschen tar reda på vilka språk barnen talar för att kunna kommunicera med barnen och förstå deras individuella behov. Att vara snäll, vänlig, pålitlig, öppen, förstående och accepterande var egenskaper vilka ungdomarna önskade att personalen skulle ha. I min teoretiska referensram hänvisade jag till Viinamäki (2010:105-106) som skrev att det är viktigt att vara språkkunnig, ha rätt attityd (äkthet, öppenhet, vänlighet) samt att ha kunskap om andra kulturer och religioner. Angel & Hjern (2004:142) skrev att empati även är viktigt, men en professionella ska undvika att visa alltför starka känslor eftersom barnet behöver en person som inte vacklar när det blir för svårt.

I mitt resultat framkom det att ensamkommande barn börjar känna sig trygga genom att få en strukturerad vardag vilken består av att gå i en bra skola, få medicinsk vård och genom att hitta pålitliga och sällskapliga människor, vuxna och kamrater. Människor som är snälla och ärliga samt låter det ta den tid det tar för de ensamkommande barnen att berätta om sina upplevelser uppskattas. I min teoretiska referensram skrev jag att det är viktigt att barn som befinner sig i kris har en vardag med struktur och innehåll. Barnen måste kunna lita på att de vuxna tar ansvar och inte låter kaoset ta över. Fritidsaktiviteter på grupphemmet eller stödboendet är viktiga faktorer för den psykiska bearbetningen. (Angel & Hjern, 2004:226) Kristal-Andersson (2001:298) skriver att den handledare som jobbar med flyktingar måste respektera flyktingarnas integritet och han eller

hon måste även ge dem den tid och distans som de behöver för att slutligen känna förtroende för handledaren.

I artiklarna stod det att det ensamkommande barnet som befinner sig i nöd eller utsatts för hot söker en ”anknytningsperson” som kan erbjuda det tröst. När barnet har uppnått en ”trygg bas” med denna anknytningsperson kommer det att kunna slappna av och klara av sin nuvarande situation. I min teoretiska referensram refererade jag till Kristal-Andersson (2001:377-378) som skrev att den terapeut eller stödperson som träffar det ensamkommande barnet eller tonåringen i det nya landet kommer att bli en mycket betydelsefull person för honom eller henne. Det kan lätt hända att barnet eller tonåringen blir beroende av den professionella. Terapeuten eller stödarbetaren måste dock kunna hålla en ”terapeutisk distans” och undvika att bli ett substitut för det ensamkommande barnets föräldrar eller nätverk. Terapeuten eller stödarbetaren bör i stället uppmuntra barnet till att fästa sig vid t.ex. fosterföräldrar eller grupphemspersonal som kan ge honom eller henne stöd i livet när det behövs.

6.3 Arbetsmetoder

I mitt resultat hittade jag exempel på specifika arbetsmetoder som handledare kan använda sig av i arbetet med ensamkommande barn. Dessa var kreativa metoder som musikterapi, konst, drama, lekar, dans, sagoberättelser och poesi. För äldre barn rekommenderades även idrott och bollspel, datorspel och pussel. Dessa arbetsmetoder är psykosociala arbetsmetoder som har en positiv effekt på barnens psykiska hälsa och hjälper dem att bearbeta de traumatiska upplevelserna. I min teoretiska referensram skrev jag också om kreativa metoder som bl.a. lek, målning, drama, modellera och sång och förklarade att de är ett sätt att bearbeta svåra minnen och upplevelser. (Olsson & Olsson, 1998:249)

6.4 Arbetsmetoders koppling till socialpedagogik

Min tredje frågeställning var hur arbetsätt med en samkommande barn kan kopplas till socialpedagogik. Som tidigare nämnt i min teori är socialpedagogikens mål att integrera avvikande och utstötta individer i samhället. (Madsen, 2001) Ensamkommande barn kan

inte påstås tillhöra någondera av grupperna bortsett från att de är invandrare och avviker utseendemässigt och kulturmässigt från lokalbefolkningen. Det finns dock en risk att invandrare hamnar i gruppen utstötta individer ifall att en lyckad integrering inte sker, och därför bör socialpedagogiska arbetsmetoder tas i beaktande i arbetet med ensamkommande barn. Att döma av resultatet av mina artiklar handlar arbetet med ensamkommande asylsökande barn om tre huvudfaktorer. 1. Uppnå trygghet och stabilitet där praktiska behov blir tillfredsställda samt att barnen har ett förtroendefullt förhållande till någon professionell, 2. Terapi för att bearbeta traumatiska erfarenheter som barnen varit med om, och 3. Integration till det nya samhället. Stabilitet och förtroende mellan barnet och den professionella måste ha uppnåtts innan behandling för att bearbeta trauma kan påbörjas.

Stensmo (1991) skriver att socialpedagogik som verksamhet syftar till att lära klienten handskas med sina sociala resurser och livssituation. Det socialpedagogiska arbetets mål är att hjälpa klienter tillägna sig sådana kunskaper och färdigheter, värderingar och normer att de kan etablera, bibehålla, utveckla eller avveckla sociala resurser, inklusive relationer till andra. Enlig mig går det här ganska långt ihop med de tre tidigare nämnda huvudfaktorerna som ingår i arbetet med ensamkommande asylsökande barn. Genom att informeras om hur samhället fungerar och få stöd genom handledning kommer de få en bättre förståelse för- och ha lättare att anpassa sig till seder och bruk i det nya landet. Att ha förtroendefulla handledare som stöttar en och de kan lita på kan bidra till att de har lättare för att skapa andra relationer i det nya landet. Bearbetning av trauma kan påbörjas när barnet fått en stabilitet i tillvaron och lyckats etablera en förtroendefull relation till handledaren, vilket kan ses som en socialpedagogisk metod.

De kreativa metoder för att bearbeta traumatiska upplevelser som räknades upp i specifika arbetsmetoder kan ses som en socialpedagogisk metod, eftersom rollen som socialpedagog (Madsen, 1993) bl.a. består av en expressiv kompetens där socialpedagogen använder sig av kreativa uttrycksformer med klienten. De övriga kompetenserna kan man också koppla till arbetsätt med ensamkommande barn. Den kommunikativa kompetensen är en väsentlighet för att få till stånd en förtroendefull relation till klienten. Den analytiska och syntetiska kompetensen kan man koppla till att handledaren på ett empatiskt sätt måste ta sig an det ensamkommande barnets situation och för att kunna

göra det bör hon eller han inhämta kunskap om vad barnet kan ha varit med om. Den praktiska kompetensen kan kopplas till allt det praktiska arbete som handledarna gör för de ensamkommande barnen, t.ex. hjälpa till med matlagning.

I resultatet av artiklarna står att handledare kan försöka förbereda ensamkommande barn som fått uppehållstillstånd och anpassat sig till det nya landet inför det kommande vuxenlivet med en strävan till att göra dem så självständiga som möjligt tills de en dag flyttar till en egen lägenhet. Detta kan ses som en typ av empowerment som är en central kärna inom socialpedagogiken, och handlar om att individen ska klara av så mycket som möjligt på egenhand med hjälp av socialpedagogen som genom stöd och uppmuntran försöker sträva till detta. Eriksson (2010) skriver om de två kurserna i svenska folkhögskolor för invandrare och beskriver begreppet kulturell empowerment, som hon anser att är en viktig ingrediens för att uppnå aktivt medborgarskap. Kulturell empowerment handlar om att medborgaren kan ta del av den nya kulturen samtidigt som den bevarar sin egen kultur. Det är viktigt att ensamkommande barn ges möjlighet till att bevara sin kultur genom att vara i kontakt med människor från hemlandet samtidigt som de blir introducerade till den nya av de personer som tar sig an barnet i det nya landet. På detta sätt kan de uppnå ett aktivt medborgarskap.

7 DISKUSSION

I detta kapitel kommer jag att diskutera min metod och ge förslag på fortsatt forskning inom området.

7.1 Metoddiskussion

Jag anser att resultatet av mina artiklar gav ett heltäckande svar på mina två första forskningsfrågor och anser även att studien motsvarade sitt syfte. Jag är nöjd över de artiklar och det resultat som jag använt i min studie. Någon artikel som berörde socialpedagogik i arbetet med flyktingar lyckades jag inte hitta men jag tror att detta är något som är väldigt sällsynt än så länge och som det inte har forskats i nästan alls. Jag valde i stället att göra min egen tolkning i frågan om arbetsmetoders koppling till socialpedagogik och anser att de ganska långt följer det socialpedagogiska tankesättet.

I början hade jag lite svårt att hitta artiklar som handlade om ensamkommande barn men efter att jag kommit fram till den korrekta engelska termen för ensamkommande barn gick det bättre och jag lyckades genast få tag på flera artiklar. Jag fokuserade på artiklar som handlade om stöd- och arbetsmetoder och valde ut dem genom att läsa abstraktet. Jag trodde att det skulle vara svårare att hitta artiklar som berörde mina frågeställningar än det var och jag är mycket nöjd över slutresultatet. Mitt urval hade kunnat beskrivas lite mer utförligt i min metod men min tidsbrist har gjort att vissa saker inte har blivit så bearbetade som de skulle ha kunnat bli. Alla artiklar jag använt mig av är dock vetenskapliga och av hög relevans för mitt arbete.

Jag anser att en litteraturstudie var motiverad med tanke på att det fanns relevant tidigare forskning inom området. Jag har i mitt arbete med ensamkommande barn upplevt att många barn upplever det obekvämt att berätta om sina upplevelser i hemlandet och varför de flytt vilket är mycket förståeligt och detta var också en orsak till att jag valde att utföra en litteraturstudie. Man bör inte tvinga barn till att prata om det som känns för tungt och jobbigt utan låta det ta den tid det tar tills de känner sig redo. Jag hoppas att denna studie kan vara till hjälp för kommande socionomer som kommer att arbeta med ensamkommande barn. Det är viktigt att känna till vilka orsaker som kan ligga bakom barnens flykt och hur det kan ha påverkat dem för att lättare kunna förstå deras situation.

7.2 Förslag på fortsatt forskning

Jag anser att det i Finland inte har forskats nästan alls om ensamkommande barn och eftersom denna klientgrupp ökar hela tiden är det något man borde bli mer insatt i. Ett förslag är att man skulle intervjua personal som jobbar med ensamkommande barn på grupp- eller stödboenden och genom deras synpunkter fastställa viktiga faktorer i arbetet. Det skulle även vara intressant att forska vidare i kreativa metoder och vilken betydelse de haft för flyktingbarns psykiska bearbetning. Ett annat förslag är att intervjua de ensamkommande barn som idag är vuxna för att se vilka erfarenheter de har av sin mottagning och hur de har anpassat sig till det finländska samhället efter alla år. Genom deras erfarenheter kunde man även få svar på om de tycker att något borde ha varit annorlunda.

KÄLLOR

Angel, Birgitta & Hjern, Anders. 2004, *Att möta flyktingbarn*, 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur. 296 s.

Angel, Birgitta & Hjern, Anders. 1992, *Att möta flyktingbarn och deras familjer*. Lund: Studentlitteratur. 221 s.

Avveyard, Helen. 2007., *Doing a literature review in health and social care - A practical guide*, 2:a uppl. England: Open University Press. 170 s.

Bernler, Gunnar, Cajvert, Lilja, Johnsson, Lisbeth, Lindgren, Hans. 1999, *Psykosocialt arbete – Idéer och metoder*. Stockholm: Natur och Kultur. 222 s.

Brunnberg, Elinor, Borg, Rose-Marie, Fridström, Camilla. 2011, *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur. 156 s.

Century, Gillian, Leavey Gerard, Payne, Helen. 2007, *The experience of working with refugees: counsellors in primary care*. British Journey of Guidance & Counselling, vol. 35, 18 s.

Cullberg, Johan. 2006, *Kris och utveckling*, 5:e uppl. Stockholm: Natur och kultur. 228 s.

Elmeroth, Elisabeth & Häge, Johan. 2009, *Flyktens barn*. Lund: Studentlitteratur. 141 s.

Eriksson, Lisbeth & Markström, Ann-Marie. 2000, *Den svårfångade socialpedagogiken*. Lund: Studentlitteratur. 236 s.

Eriksson, Lisbeth & Winman, Thomas. 2010, *Learning to fly – Social pedagogy in a contemporary society*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB. 249 s.

Finlex, 2012. *Utlänningslagen*. Tillgänglig:

[http://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2004/20040301?search\[type\]=pika&search\[pika\]=30.4.2004%2F301](http://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2004/20040301?search[type]=pika&search[pika]=30.4.2004%2F301) Hämtad: 11.09.2012

Finlex, 2012. *Lagen om mottagande av personer som söker internationellt skydd*. Tillgänglig:

[http://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2011/20110746?search\[type\]=pika&search\[pika\]=17.6.2011%2F746](http://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2011/20110746?search[type]=pika&search[pika]=17.6.2011%2F746) Hämtad: 11.09.2012

Flyktingrådgivningen rf, 2012. Tillgänglig: http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lang=sve Hämtad: 11.09.2012

Hassanzadeh Tavakoli, Marjan & Svad, Rebecca. 2010, *Voices of Afghan children – A study on asylum-seeking children in Sweden*. United Nations High Commissioner for Refugees, Regional Office for the Baltic and Nordic countries, Stockholm 2010, 61 s.

Hessle, Marie. 2009, *Ensamkommande men inte ensamma – tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. Doktorsavhandlingar från Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, ISSN 1104-1625; 160, 189 s.

Kristal-Andersson, Binnie. 2001, *Att förstå flyktingar, invandrare och deras barn – en psykologisk modell*. Lund: Studentlitteratur. 534 s.

Madsen, Bent. 2001, *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur. 244 s.

Madsen, Bent. 2006, *Socialpedagogik – Integration och inklusion i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur. 301 s.

Migrationsverket, 2012. Tillgänglig: <http://www.migri.fi/ingangssidan> Hämtad: 11.09.2012

Olsson, Britt-Inger & Olsson, Kurt. 1998, *Människor i behov av stöd*, 4:e uppl. Stockholm: Liber AB. 272 s.

Stensmo, Christer. 1991, *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur. 198 s.

Viinamäki, L. (toim.) 2010. Sosionomi (AMK & ylempi AMK) kansainvälistyvillä koulutus- ja työmarkkinoilla. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Raportteja ja tutkimuksia 2/ 2010. Tillgänglig: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/dokumentit/julkaisut/> Hämtad: 23.10.2012

Bilaga. Tabell över använda artiklar

Nr	Författare	År	Titel	Syfte	Metod	Resultat
1.	Newbigging, Karen & Thomas, Nigel	2011	Good practice in social care for refugee and asylum-seeking children	Att identifiera viktiga komponenter för god praxis i social service för flykting- och asylsökande barn i Storbritannien.	Systematisk litteraturstudie	Viktigaste komponenten är att se till barnens välbefinnande som första prioritet. Andra komponenter inkluderar tryggt och lämpligt boende, stöd i utbildning, fritidsaktiviteter, inkludering i samhället.
2.	Hopkins, Peter & Hill, Malcolm	2010	The needs and strengths of unaccompanied asylum-seeking children and young people in Scotland	Identifiera vilken service som finns tillgänglig för ensamkommande asylsökande barn och unga i Skottland och vilken är kvaliteten på dessa samt vilka behov de ensamkommande barnen har.	Kvalitativ studie; Intervju	Psykologisk hjälp viktig, viktigt för barnen att hålla kvar sin kultur samt kontakt till hemlandet och familjen samtidigt som de anpassar sig till det nya landet. Praktisk hjälp ansågs också viktig; boende, information och juridiskt stöd.
3.	Cumming, Steve & Visser, John	2009	Using art with vulnerable children	Belysa vikten av konst som bearbetningsmetod för flyktingbarn med traumatiska upplevelser och motive-	Kvalitativ studie; Observation	Resultatet visar på en positiv utveckling av barnens självförtroende och en ökad kunskap i

				ra varför denna metod borde användas före alla andra.		social interaktion.
4.	Uguak, Uget Apayo	2001	The importance of psychological needs for the post traumatic stress disorder (PTSD) and displaces children in schools	Identifiera och minska de negativa effekterna och de negativa konsekvenserna av trauma och förskjutning bland drabbade barn och så småningom göra det möjligt för dem att integreras i de sociala institutionerna och leva ett normalt liv.	Kvalitativ studie; Intervju	Kreativa metoder som t.ex. dans, poesi, sagor, målningar och lek är effektiva och uttrycksfulla terapier för drabbade barn i behov av psykosocialt stöd.
5.	Mels, C., Derluyn, I., & Broekaert, E.	2008	Social support in unaccompanied asylum-seeking boys: a case study	Ta reda på vad som är det mest betydelsefulla stödet för ensamkommande asylsökande pojkar på ett center för asylsökande i Belgien.	Kvalitativ studie; Intervju	Personalen på centret för asylsökande och den etniska gemenskapen upplevdes som de viktigaste stödresurserna för pojkarna. Social samvaro var en bra coping-metod.
6.	Hart, Robert	2009	Child refugees, trauma and education: interactionist considerations on so-	Att medvetengöra de sociala och emotionella behoven hos flyktingbarn och ge möjligheter till terapeutiskt ingripande	Studien grundar sig på ett klientfall och tidigare forskning inom området.	Skolor och sociala tjänster behöver anpassa sig mer, bli mer stödjande samt välkomnande mot flyktingbarn.

			cial and emotional needs and development	de.		Terapeutiska metoder viktiga för att reducera PTSD hos flyktingbarn.
7.	Kohli, Ravi K. S.	2006	The comfort of strangers: social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people	Ta reda på vad som kan förbättras inom det sociala områdets tjänster för ensamkommande asylsökande barn samt belysa barnens behov.	Litteraturstudie	Barnen anser att det är viktigt att de kan känna förtroende för de professionella, få hjälp med att få livet att återgå till det normala, en strukturerad vardag och att de professionella förstår deras behov och kan erbjuda terapi.
8.	Piwowarczyk, Linda A.	2006	Our responsibility to unaccompanied and separated children in the United States: A helping hand	Se vilka behov de ensamkommande barnen har och försöka göra deras situation bättre i USA genom att studera tidigare forskning och jämföra med hur barnen har det i andra länder. Författaren argumenterar även mot fängsling av minderåriga ensamkommande barn och förespråkar fosterhem och grupphem.	Litteraturstudie	Behandling av traumatiserade barn bör innehålla: etablering av trygghet och kompetens, hantering av traumatiska händelser, integration och hitta en balans i tillvaron. Fosterhem och grupphem är betydligt mer hälsosamt för ensamkommande barn än att vistas i slutna enheter.

9.	Rigby, Paul	2011	Separated and trafficked children: The challenges for child protection professionals	Att identifiera vilka problem och utmaningar de professionella som jobbar med ensamkommande barn som utsatts för trafficking kan stöta på i sitt yrke.	Litteraturstudie	Viktigt att professionella är insatta i barnens kultur och är pålästa om vad trafficking innebär samt strävar till att kunna förstå barnens erfarenheter.
10	Groark, Claire, Sclare, Irene & Raval Hitesh	2010	Understanding the experiences and emotional needs of unaccompanied asylum-seeking adolescents in the UK	Att förstå barnens emotionella reaktioner på de erfarenheter de varit med om och ta reda på vilket stöd som behövs.	Kvalitativ studie; Halvstrukturerad intervju	Psykologisk hjälp och terapi nödvändigt för barn med trauma, barnen önskar även hjälp med att söka efter sina familjemedlemmar. Utbildning och att barnen får en betydelsefull roll i samhället och kan utvecklas som individer är viktigt.
11.	Kohli, Ravi K. S.	2011	Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum-seeking children	Att ta reda på vad trygghet, tillhörighet och framgång betyder för asylsökande barn i rikare länder.	Litteraturstudie	Tyngdpunkten för personalen ligger på tillförlitlighet, att hjälpa till praktiskt och kunna anpassa sig på ett emotionellt sätt till barnens svårigheter att känna sig som 'hemma' i det nya landet.

